

БАНК МАҲСУЛОТИ ВА ХИЗМАТИ: УЛАРНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ТАҲЛИЛИ

Хужамуратов Аббос Мардонович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

Мустақил изланувчиси

Аннотация. Мақолада “банк маҳсулот” ва “банк хизмати”ларининг умумий тавсифи, уларнинг ўзига хос хусусиятлари, ҳамда янги банк маҳсулотлари ва хизматларини жорий этиш масалалари муҳокама қилинган.

Калит сўзлар: банк, банк маҳсулоти, банк хизмати, банк технологиялари, янги банк маҳсулотлари.

Замонавий бозор шароитида банклар мамлакат иқтисодий ўсишини таъминлашда алоҳида ўрин тутаяди, уларни кўпчилик иқтисодчи олимлар иқтисодиётнинг локомотиви ҳам деб аташади. Жамият ва давлатнинг эҳтиёжларини қондирадиган хизматлар ва маҳсулотлар мажмуасини таъминловчи замонавий банк тизимсиз иқтисодиётнинг ривожланиши тасаввур этиб бўлмайди. Бироқ, банк хизматлари ва маҳсулотлари, масалан, ишлаб чиқариш корхоналари маҳсулотларидан сезиларли даражада фарқланади. Улар ўзларининг мазмунини тавсифловчи маълум хусусиятларга эга бўлиб, уларни ўрганиш тобора кучайиб бораётган банк рақобати шароитида алоҳида аҳамият касб этади.

Янги банк маҳсулотлари ва хизматларини жорий этиш муаммоси бир неча сабабларга кўра банк соҳасида доимо долзарб бўлиб келган. Биринчидан, бу ўзаро ҳамкорлик тамойили асосида қурилган банк миждози билан муносабатлар, иккинчидан, банк ва нобанк ташкилотларининг бозордаги кучли рақобати, учинчидан, илмий-техника тараққиётидаги динамик ўзгаришлардир. Буларнинг барчаси банкларни инновацион банк маҳсулотлари ва хизматларидан

фойдаланишга мажбур қилади. Айни пайтда банкларнинг мижозлар учун маҳсулотлар яратиш ва чиқариш бўйича фаолияти ушбу соҳадаги технология ва инновацияларнинг ривожланиши туфайли янги босқичга кўтарилмоқда [1].

янги банк хизматлари ва маҳсулотлари мижознинг психотипига эътибор қаратилиб, мақсадли, мослаштирилган бўлиб бормоқда, бу эса пировардида янги, прогрессив хизматларни жорий қилувчи банкларнинг рентабеллигини оширишга олиб келади [2].

Банк маҳсулоти – бу алоҳида банк хизмати ёки мижозларга стандарт шартларда таклиф қилинадиган банк хизматлари тўпламидир: кредитлар тўплами, депозитлар, пластик карталар, пул утказмалари ва бошқалар [3].

Банк хизматлари бозори молия бозорининг энг муҳим ва ажралмас қисмларидан биридир. Банк хизматлари бозори орқали капитални қайта тақсимлаш жараёни содир бўлади, иқтисодий ва молиявий маълумотлар тарқатилади. Бу жараёнларнинг фаоллашиши таклиф этилаётган банк маҳсулотлари (хизматлари) миқдори ва сифатига ҳамда, банк хизматлари бозоридаги талабга мос келишига боғлиқдир. Шунинг учун бу ерда банк маҳсулоти (хизмати) тушунчаси ва унинг хусусиятларига аниқлик киритиш керак бўлади. Бозордаги муносабатлар индивидуал ёки ижтимоий эҳтиёжларни қондирадиган аниқ маҳсулот (хизмат) билан боғлиқ ҳолда юзага келади. Бироқ, фанда ҳали ҳам банк фаолиятининг предмети – банк операцияси, банк маҳсулоти, банк хизмати ёки банк битими деб кўриб чиқилиши керак бўлган ягона ёндашув мавжуд эмас. Ҳозирги вақтда ушбу тушунчаларни аниқлашда турли хил ёндашувлар мавжуд.

Иқтисодий адабиётларда банк маҳсулоти нима эканлиги ва у банк хизматидан қандай фарқ қилиши ҳақида умумий тушунчалар мавжуд эмас. Ҳозирги вақтда банк маҳсулот/хизматини аниқлашда тўртта асосий ёндашув мавжуд: пул-кредит, лингвистик (маркетинг), юридик, мижоз ёндашувлари.

Кўп ҳолларда банк маҳсулоти банк мижозларининг мавжуд эҳтиёжларини қондирувчи банк хизмати ёки муайян банк хизматлари мажмуи сифатида қаралади. Банк маҳсулоти, банк хизмати ҳамда уларнинг ўзаро боғлиқлиги мавжуд албатта, шунингдек уларнинг моҳиятлари турличадир. Масалан, банк хизмати ўз моҳиятига кўра маълум бир ҳаракат, муайян фаолиятдан иборат жараён бўлиб, банк маҳсулоти эса пировард натижа, яъни фаолият натижасидир.

Банк хизматини муайян банк маҳсулотини тақдим этиш жараёнида мижозга хизмат кўрсатиш бўйича фаолият, ҳаракатлар мажмуи сифатида кўрсатиш тўғри бўлади. Банк маҳсулоти эса мижозлар эҳтиёжларини қондириш учун хизматлар кўрсатиш натижасидир. Банк маҳсулотининг асосий хусусияти шундаки, у банк хизматини амалга оширгандан кейин қолган якуний натижани ифодалайди. Бундан ташқари, ҳар бир банк маҳсулоти бир ёки бир нечта банк хизматларига мос келиши мумкин.

Юридик ва жисмонийлар шахсларга турли молиявий хизматлар кўрсатишдан иборат бўлган банк фаолиятининг моҳияти доимий ривожланишни тақозо этади. Бунда улар томонидан кўрсатилаётган хизматлар ва сотиладиган маҳсулотларни ишлаб чиқиш банк фаолиятини ривожлантиришнинг энг муҳим ҳамда асосий йўналишларидан биридир, барча турдаги таклиф этилаётган маҳсулотлар биринчи навбатда лаёқатли мижозлар сонининг ортиши ҳамда бунинг натижасида тижорат ташкилотининг фойда олиш имкониятлари бир неча баробарга ошишига олиб келади. Энг асосий ўз вақтида амалга оширилган ислоҳатлар бозордаги бошқа ўйинчиларга нисбатан кўплаб устунликларни тақдим этади, қолаверса рақобат шароитида уларга кўплаб устунликларни тақдим этади.

Замонавий янги банк маҳсулотларини яратиш тижорат банклари фаолиятидаги юқоридаги таъкидланганидек, долзарб масаладир. Бунда тижорат банклар бошқаларга нисбатан устунликларга эришиш учун янги инновацияларни излаш ва уларни жорий этишга қаратилган фаолият билан шуғулланишади.

Шундан келиб чиққан ҳолда тижорат банклари доимий равишда ўз хизмат турлари янги технологиялар асосида такомиллаштириб боришлари талаб этилади.

Бунда яратиладиган маҳсулотлар янгилик даражасига кўра қуйидагиларда фарқ қилади, яъни

- мижозлар эҳтиёжини қондириш мақсадида банк томонидан мустақил ишлаб чиқилган ҳамда бозорда ўхшаши бўлмаган маҳсулотлар;
- банк томонидан бозорлардан бирида сотилган, лекин бошқа бозорда ёки бошқа сотиш каналлари орқали таклиф қилинган маҳсулотлар;
- бозорда мавжуд бўлган маҳсулотларнинг такомиллаштирилган варианты;
- бошқа (боғлиқ) маҳсулотлар билан бирлаштирилган ёки унинг бир қисми сифатида сотиладиган ҳамда мижоз учун афзалликларни яратиб берадиган маҳсулотларга бўлиниши қабул қилинган.

Шунингдек, асосийси янги маҳсулотнинг ишлаб чиқилиши ва уни таклиф қилиниши банклар учун истеъмолчиларга хизмат кўрсатишнинг сифати ва уларнинг қониқиш даражасини аниқлаш имконияти ҳам беради.

Хулоса ўрнида шуни айтишимиз мумкинки, банк фаолиятидаги назарий тамойилларни ўрганиш банк маҳсулотлари ва хизматларига хос бўлган асосий ўзига хос хусусиятларни аниқлаш имконини берди. Бундан ташқари, банк хизматларининг айрим хусусиятлари уларнинг банк маҳсулотларидан тубдан фарқланишини кўрсатади. Шу сабабли, банк фаолиятининг ушбу асосий элементларини ўзаро бир-бирига яқин лекин ягона моҳиятни акс эттирмайди.

Бизнинг фикримизча, банк хизматини муайян банк маҳсулотини тақдим этиш жараёнида мижозга хизмат кўрсатиш бўйича муайян ҳаракатлар мажмуи сифатида кўрсатиш тўғри бўлади. Банк маҳсулоти эса мижозлар эҳтиёжларини қондириш учун хизматлар кўрсатиш натижасидир. Банк маҳсулотининг асосий хусусияти шундаки, у банк хизматини амалга оширгандан кейин қолган яқиний натижани ифодалайди. Банк хизматлари бир марталик операциялар билан тавсифланади. Бундан ташқари, ҳар бир банк маҳсулоти бир ёки бир нечта банк

хизматларига мос келиши мумкин. Шунингдек, янги банк маҳсулотларини яратиш тижорат банклари фаолиятининг зарурий жиҳати ҳисобланади, чунки бу уларнинг банк бозоридаги фаолиятини янгилаш, рақобатбардошлик даражасини ошириш, миқозлар сони ва базасини кўпайтириш ҳамда рентабиллик кўрсаткичларини ошириш имконини беради. Банк маҳсулотларининг янгилиги унинг самарадорлиги билан белгиланадиган ҳар хил хусусиятга эга бўлиши мумкин. Тижорат банкида янги маҳсулотларни ишлаб чиқиш тартиби маҳсулотнинг йўналишини, турини, шартларини, миқоз тоифасини аниқлаш, шунингдек, уни бозорга чиқариш самарадорлигини баҳолаш ва банк маҳсулотининг ҳаёт айланишини мониторинг қилиш бўйича чора-тадбирлар кўришни назарда тутди. Янги инфор­мацион технологиялардан фойдаланиш, маълумотларни таҳлил қилишда жаҳон амалиёти тажрибаларидан самарали фойдаланиш ва ушбу таҳлил учун мутахассисларни танлаш, малакали кадрларни танлаш ва улар қобилиятларидан фойдаланиш янги банк маҳсулотларини жорий этишда кенг қўламли имкониятларни тақдим этади.

Фойдаланган адабиётлар рўйхати.

1. Вагайцева В.П., Шмырева А.И. Современные банковские продукты: анализ тенденций развития в России и за рубежом // Идеи и идеалы. – 2023. – Т. 15, № 2, ч. 2. – С. 261–276. – DOI: 10.17212/2075-0862-2023-15.2.2-261-276.
2. Тепкеева Т.С. (2016) Современные тенденции развития новых банковских продуктов и услуг для физических лиц. Вестник МФЮА №3. 54-61 стр.
3. Платонова В., Хиггинса М. (2001) Банковское дело: стратегическое руководство / под ред. В. Платонова, М. Хиггинса. 2-е изд. – М.: Консалбанкир, 2001. – 432 с